

Л.Н.ГУМИЛЕВ ат. ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY
Л.Н. ГУМИЛЕВ ат. ЕҰУ ЖАНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ЕНУ имени Л.Н.ГУМИЛЕВА
IMS OF LN GUMILYOV ENU
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE
«ҚАРЖЫЛЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ ЗЕРТТЕУ ЖӨНІНДЕГІ ОРТАЛЫҚ» РМҚ
РГП «ЦЕНТР ПО ИССЛЕДОВАНИЮ ФИНАНСОВЫХ НАРУШЕНИЙ»
RSE «CENTRE FOR FINANCIAL VIOLATIONS RESEARCH»

**«ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАНЫҢ ТУРБУЛЕНТТІЛІК РЕЖИМГЕ КІРУ
ЖАҒДАЙЫНДА ЕЛДІҢ СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ»**

Халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕРІ

ТРУДЫ

Международной научно-практической конференции

**«ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТРАНЫ
В УСЛОВИЯХ ВСТУПЛЕНИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ
В РЕЖИМ ТУРБУЛЕНТНОСТИ»**

Works of the international scientific- practical conference

**«FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE COUNTRY IN CONDITIONS
OF ENTRY OF THE WORLD ECONOMY TO THE MODE
OF TURBULENCE»**

1 часть

2015

Астана

УДК 339.9(063)
ББК 65.5
Ә 52

Редакция алқасы

МАДИЯРОВА Д.М. – төрағасы, э.ғ.д., профессор
РАХМЕТУЛИНА Ж.Б. – төраға орынбасары, э.ғ.к., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Экономика» кафедрасының меңгерушісі
АХМЕТЖАНОВА С.Б. - э.ғ.д., профессор, Ғылыми экономикалық сараптама орталығының директоры, Экономикалық зерттеулер институты
АЗАТБЕК Т.А. – э.ғ.д., профессор
ЕГЕМБЕРДИЕВА С.М. – э.ғ.д., профессор
РАИМБЕКОВ Ж.С. – э.ғ.д., профессор
ШАЛБОЛОВА У.Ж. – э.ғ.д., профессор
КӘРІБАЕВ Ә.А. - э.ғ.к., Қолданбалы ғылыми зерттеулер бөлімінің меңгерушісі, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің «Қаржылық бұзушылықтарды зерттеу жөніндегі орталық»
СЫДЫҚНАЗАРОВ М.Қ. - ф.ғ.к., саясаттану PhD докторы, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ жанындағы Заманауи зерттеулер институтының директоры
ТЛЕСОВА Э.Б. - э.ғ.к., доцент

Ә 52 «Әлемдік экономиканың турбуленттілік режимге кіру жағдайында елдің сыртқы экономикалық қызметі» халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының еңбектері. - Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2015.-551б.

Труды международной научно-практической конференции «Внешнеэкономическая деятельность страны в условиях вступления мировой экономики в режим турбулентности».- Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2015.-551с.

Works of the international scientific- practical conference «Foreign economic activity of the country in conditions of entry of the world economy to the mode of turbulence».- Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2015.-p.551.

ISBN 978-601-301-521-7

УДК 339.9(063)
ББК 65.5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2015
© Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, 2015

ISBN 978-601-301-521-7

<p>Федерация, это три развивающиеся страны, которые могут предоставить этот доступ к импорту недорогого и огромному рынку экспорта</p> <ul style="list-style-type: none"> • Нынешний бум в ценах масляных товаров позволяет ему финансировать инфраструктуру развития, что увеличивает его доходы от экспорта. 	<ul style="list-style-type: none"> • Отсутствие таможенно-тарифных соглашений с соседними странами, в целях согласования таможенных процедур • Отсутствие прямого доступа к рынку мировой торговли • Отсутствие подвижного состава, которые соответствуют международным стандартам • Недостаточность транспортных услуг, которые ограничивают способность страны торговать на международных рынках.
<p>Примечание: разработано автором</p>	

Данный анализ позволяет четко разграничить сильные и слабые стороны отрасли, а также те возможности и угрозы, которые следует учитывать при планировании деятельности любой компании, занимающейся логистикой.

Список литературы

1. Max Ee Khong Kie, Saltanat Akhmet - Kazakhstan Trade Facilita on and Logiscs Development Strategy – Report// ADB, Almaty 2012.
2. <http://www.carecprogram.org/uploads/docs/CAREC-Publications/2009/Transport->
3. Программа форсированного инновационно-индустриального развития Республики Казахстан 2010-2015 года, Астана, Акорда.
4. <http://repository.enu.kz/bitstream/handle/123456789/2569/economic-aspects.pdf>
5. <http://www.ucentralasia.org/downloads/UCA-IPPA-WP2-International%20Transport%20in%20Central%20Asia.pdf>
6. [http://www.niagara-gta.com/pdf/7-31-09/NGTA%20Draft%](http://www.niagara-gta.com/pdf/7-31-09/NGTA%20Draft%20)

УДК 625.72:656.11

ЕЛІМІЗДЕГІ МҰНАЙ САЛАСЫНЫҢ ДАМУ ЖАҒДАЙЫ

С.С. Калиева, Ж.Абдолла

Л.Н.Гумилева ат. Еуразия Ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

Қазақстанның мұнай-газ саласындағы ұйымдық өзгерістердің негізінде тәуелсіз мемлекетіміздің экономикалық өсуін қамтамасыз ету және оның қалыптасу тетіктерін осы жұмысымының өзекті тақырыбы ретінде қарастыруымның мәні мен маңызы жайдан-жай емес. Өйткені, нарықтық экономикаға және демократиялық даму жолына түскен тәуелсіз Қазақстанның әл-ауқатын көтерудің бірден-бір жолы – мұнай саласындағы ұйымдық өзгерістер мен осы бағыттағы жұмыстарды заман талабына, уақыт ағымына сайма-сай ұйымдастырудың үлкен маңызы бар. Себебі, Қазақстан халқының әлеуметтік-тұрмыстық хал-ахуалының жақсаруы мен мемлекеттің бюджетінің

толығыуы осы саладағы нақты жағдай мен мүмкіндікке тікелей байланысты. Сондықтан да, республикамыз егемендік алған алғашқы күннен бастап мұнай саласын дамытуға, осы салаға шетелдік инвестиция мен компанияларды тартуға, олардың арасында шын мәніндегі нарықтық бәсеке болуына ерекше назар аударылған болатын. Бірақ, барлығы да, Қазақстан тәуелсіздікке қол жеткізген 1991 жылдан бастап ойдағыдай шешілді десек, астамшылық болар. Өйткені, 1991-1995 жылдар аралығында ел экономикасын көтеру мақсатында жан-жақты бағдарламалар қабылданып, оң талпыныс болғанымен, оның барлығы бірдей күткендегідей нәтиже берген жоқ. Экономика құлдырап, инфляция өсе берді. Бұл Қазақстанның мұнай өнеркәсібімен де тікелей байланысты. Кәсіпорындар тоқтай бастады. Төлемеушілік дағдарысы ушықты. Өзара есептеудің негізі айырбас болды.

Тұралап қалған экономиканы көтеру үшін шетелдің қаржылы алпауыттарына өндірісті өркендетуге инвестиция қарастыруға жол ашуға мәжбүр болдық. Әйтсе де, осы арқылы жас мемлекетіміздің экономикасын жоғары сатыға көтеру мүмкін емес екендігіне көз жете бастағандықтан, стратегиялық маңызы бар салалардың бірі болып саналатын мұнай кәсіпшілігіне Отандық кәсіпорындар да білек сыбанып араласа бастады. Себебі, бар байлықты шетелге бөліп беріп, бонус пен рояльти алғанымызға мәз болумен елдің тұрмыс-тіршілігі жақсарып кетпесі анық еді. Сондықтан да, мұнай-газ секторында мемлекеттік кәсіпорындардың көбеюіне және оны басқаруға байланысты жаңа құрылымдардың қалыптасуына еліміз тәуелсіздік алған жылдардан кейін басым бағыт ұстала бастады. «Қазір Қазақстан бұдан 10 жыл бұрынғы Қазақстан емес. Біз қазір біраз алға жылжыдық. Біз әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, экономиканың басқа салаларымен бірге мұнай-газ секторында да басқару мен ұйымдастыруға байланысты көп нәрсені үйрендік. Біз халықаралық стандарттарға сай жұмыс істеп, ең байлығымызды басқаларға жалтақтамай, алақан жаймай өзіміз игере алатын күнге де жеттік. Мемлекетімізде мұнай өнімдерін өндіру мен тасымалдауды, осы саланы басқаруды бір ретке келтіретін заңдылық база қалыптасты. Кейінгі 10 жылда менеджмент пен маркетингті шетелдіктерден кем білмейтін, оны толық меңгерген білікті мамандардың үлкен шоғыры пайда болды. Олар уақыт ағымына орай жаңадан ашылған мұнай саласындағы ұйымдық құрылымдардың басшылығына келіп, осы саланы жаңа сапалық деңгейге көтеруге үлес қосып келеді. Біз ендігі жерде Қазақстанда жұмыс істейтін кірме компаниялармен үзеңгі қағыстыратын халге жетіп, оларға есемізді жібермейтін жағдайға келдік. Мұның бәрі осы саладағы оңтайлы ұйымдық – басқару құрылымдарын жасақтаудың дұрыс бағытта екендігіне айқын көз жеткізеді» [1].

Мұнай өндірудегі әлемдегі 55 елдің ішінде Қазақстан әлемде дәлелдеген қоры бойынша 12-ші орынға ие. Өндірілетін мұнай көлемі ТМД-да өндірілетін барлық мұнайдың 17 бөлігін қамтиды. ҚР көмірсутектің стратегиялық қоры бар мемлекеттер қатарына кіреді, сонымен қатар әлемдік энергоресурс нарығының қалыптасуына айтарлықтай ықпал етеді.

Мұнай саласы еліміздің бюджетті табысы мен валюталық түсімдерінің, ЖҰӨ-нің басым бөлігін қамтамасыз ететін, ҚР-сы экономикасының негізгі және динамикалық дамушы бөлігі болып отыр.

Елдің саяси және әлеуметтік дамуында мұнай саласының ролін қайта бағалау мүмкін емес. Біріншіден, мұнай кешені ҚР-ның тәуелсіздігін, оның экономикалық қауіпсіздігін және ішкі саяси тұрақтылықты құраушылардың ең негізгісі. Екіншіден, Қазақстан әлден-ақ әлемдік шаруашылық байланысқа қосылған және жаһандандудың масштабты процесіне тартылған. Үшіншіден, мұнай мен газ жобаларын жасау, бюджетке салықтық түсімді тікелей жүргізу арқылы, көптеген территорияның экологиялық денсаулығын жақсартуды қоса отырып, әлеуметтік бағдарламаларын жүзеге асыру көлемі мен қарқынын өсіп жетілдіруге мүмкіндік береді [2].

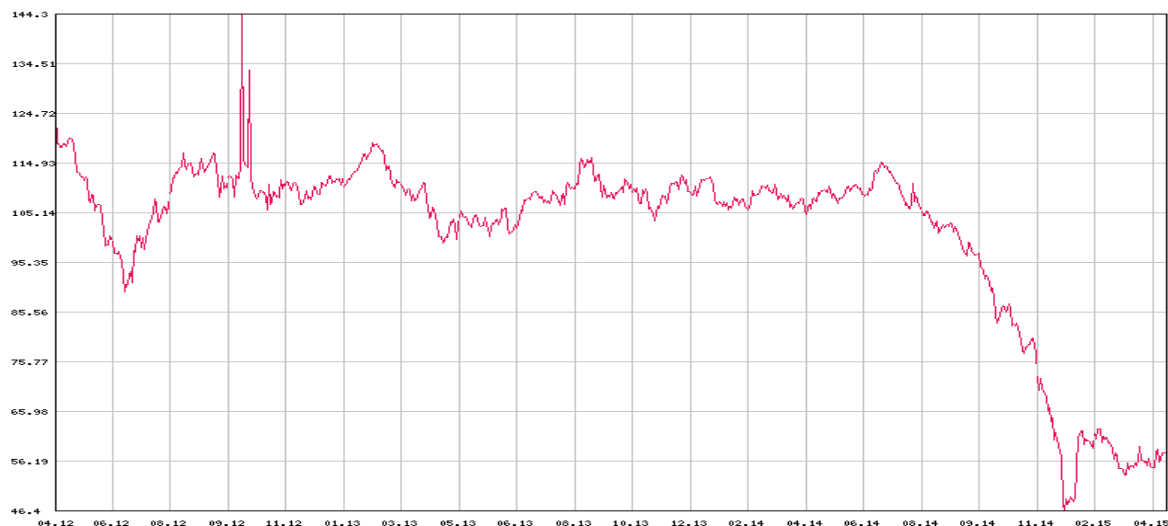
«ҚР КҰП, одақ келісімінде Қазақстанға өз нарығын қорғауға мүмкіндік беретін тұстар бар дегенді алға тартады. Әрине, Ресейдегі жағдай Қазақстан нарығын да айналып өтпейді. Айталық, біздің кәсіпорындардың бірқатарының (әсіресе, шикізат өндіруші) өнімдеріне деген сұраныс қазірден-ақ төмендеп кетті. Бірақ біз ел экономикасына ықпал етуі ықтимал өзге де факторларды ұмытпау керекпіз. Қазір, мысалға, Қытай экономикасының қарқыны бәсеңдеп барады. Соған сәйкес бұл елге бағытталған Қазақстан экспорты да қысқарады деген сөз. Әлбетте, мұнай бағасындағы құлдырау тағы бар. Ұлттық банктің басын қатырып отырған басты мәселе де қазір Ресей рублі емес, мұнай бағасы болса керек. Рас, ел үкіметі мұнай бағасы 30-40 долларға дейін жеткен жағдайды да ескеріп, антикризистік шаралар әзірлеп жатыр. Бірақ Қазақстан мұнайының өзіндік құны бір баррельге 55 АҚШ доллардан келеді, яғни мұнай бағасы өзіндік құннан төмен деңгейге аунап түссе, онда ел бюджетінің жағдайы қиындай түседі» (Кесте 1).

Кесте 1 - Мұнайдың 2014 ж аяғына дейінгі өндіру және тасымалдау негізгі тенденциялары

№	Атауы	2010ж	2011ж	2012ж	2013ж	2014ж
1	Мұнай және тұрақты газ конденсат шығару көлемі, млн тонна	80	81	83	83	85
2	Импорт	7,0	7,5	8,0	8,0	9,0
3	Ішкі нарыққа жеткізу көлемі	13,1	13,1	13,3	14,2	15,1
4	Экспорт ресурстары, оның ішінде мынадай бағыттар:	73,0	73,0	74,0	74,0	75,0
4.1	Атырау-Самара	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
4.2	Каспий құбыр желісі консорциумы	28,0	28,0	28,0	32,0	37,0
4.3	Қазақстан-Қытай	10,0	12,0	14	20	20
4.4	Орынбор газ өңдеу зауыты	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
4.5	Ақтау порты	11,0	10,0	10,0	3,0	2,0
4.6	Теміржол арқылы	7,0	6,0	5,0	2,0	1,0

Соңғы кездері мұнай бағасының түсуіне орай біздің елде де, дүниежүзінде де сан түрлі пікірлер айтылуда.

Ал қазіргі жағдайға келсек, көптеген сарапшылар «қара алтынға» әлемдік нарықтағы бағаның құлдырауын, негізінен, екі мәселені көлденең тартады. Оның бірі нарықта мұнайдың молығуы болса, екіншісі – экономикалық іркіліс салдарынан сұраныстың азаюы. Соның ішінде бағаның басты әсері АҚШ пен Сауд Арабиясының бірлескен әрекеті деп бағаланады (Сурет 1).

Сурет 1 - Мұнай құны, Brent (2012ж.-2015ж.)

Кейбір сарапшылар бұл жолғы құнсыздандудың сырын АҚШ-тағы «сланцты мұнай» өндірісінің артуымен байланыстырады. Оған арқа сүйеген АҚШ импорт көлемін азайтқан, тіпті өздері сланцты мұнайды экспорттауға көшкен. Сланцты мұнай ауыр мұнайдың құрамына жатады. Құрамындағы смола, парафин жеңіл мұнаймен салыстырғанда екі есе көп әрі өңдеуге қаржы мол жұмсалады. Бірақ соған қарамастан, Америка оны сатудан бірінші орында тұр.

Десе де, мұнай бағасының түсуі елдегі көлік отынының арзандауына себеп болуда. Естеріңізде болса, былтыр тамыз айында АИ-92 маркалы бензинінің литрі 128 теңгеге шарықтап шыға келген. Үкімет белгілеген шектік шаралары нәтижесінде бұл баға жыл соңына дейін сақталып келді. Артынша мұнай бағасы күрт түскенде бензин де арзандады. Қазір АИ-92-нің литрі 99 теңгеге, АИ-95 147 теңгеге дейін арзандады.

Мұнай бағасының одан әрі төмендеуі жер бетіндегі кейбір алпауыт елдер үшін тиімді болса, қазынасын осы сұйық отынды сатып, толтырып отырған өзгелер үшін ол - экономикалық дағдарысқа апаратын төте жол. Яғни, бұл құбылыс - мұнайды сататындар үшін шығын, ал сатып алушылар үшін үлкен олжа. Мамандардың болжауынша, биыл жер бетінде мұнай өндіруден рекорд орнауы мүмкін. Себебі шығынның орнын толтыру үшін мемлекеттер оны еселеп өндіруге тырысады. Бірқатар сарапшылар осы соңғы көрсеткіштерді есепке ала отырып, мұнай бағасының құлдырауы өзінің төменгі шегіне дейін жетті деп есептейді. Өйткені, бағаның бұлайша құлдырауы әлемнің мұнайлы елдерінің экономикалары көтере алмайтындай шамға жетіп отыр. Демек олар енді мұнай өндіруді азайтады да, баға қайтадан жоғары өрлей бастайды [3].

Әрине, бұл – болжам. Шын мәнінде, баға құлдырауы бұдан әрі де жалғаса бере ме, жоқ әлде осымен тоқтап, баға қайтадан көтеріле бастай ма, әлде осы құлдыраған шегінде тоқтап қала ма, мұны ешкім дөп басып айта алмайды. Өйткені әлем барған сайын күрделеніп барады. Әлемнің алпауыт елдері арасында текетірес күшейіп отыр. Түрлі саяси ойындар етек алуда. Экономикаға саясаттың араласы күшеюде. Сондықтан таза экономикалық тұрғыдан жасалынған болжамдарға сеніп болмайтындай да шекке жеттік.

Десек те мұнай бағасы неге құлдырауда? Оған саясаттың әсері бар ма, жоқ әлде бұл шынымен таза экономикалық құбылыс па? Бұл сұраққа қатысты әркім әртүрлі пікірлер айтады. Біреулер мұны әлемдік экономикада оқтын-оқтын болып тұратын түрлі жағдайларға байланысты қалыпты құбылыс деп есептейді.

Сонымен мұнай бағасының төмендеуіне байланысты қазіргі күні әлемде әртүрлі болжамдар айтылуда. Қайсысы өтірік, қайсысы шын? Оған төрелік айта алмаймыз.

Бүгінгі мұнай-газ саласы Қазақстан экономикасын дамытудың негізгі тірегі, ол елімізде жүріп жатқан өзгерістердің нәтижесін анықтайды. Бұл саланың еңбеккерлері алдарында тұрған кең көлемді міндеттерді түсініп, оларды жүзеге асырады деп сенеміз [4].

Біздің әр бір қадамымыз, әр бір жеңісіміз экономикалық саясат саласындағы, нарықтық өзгерістің жылжуындағы және еліміздегі қолайлы инвестициялық климаттың жасалуындағы Қазақстан беделінің нығайюы екендігін жете түсінеміз.

Келешекке үлкен сеніммен қарауға және осы жетістікте тұрып қалмауға соңғы жылдардың табыстары мүмкіндік туғызып отыр.

Мұнай туралы мағлұматтарды ұсына отырып, мынадай ұсыныстарды беруге болады:

- қазір әлем елдерінің басым бөлігінде мұнайдан кір жуғыш заттары, әртүрлі пластикалық заттар, кеңсе заттары, үй жиһаздарына дейін алынады. Мұнай химиясын жетік меңгерген елдер шикі мұнайды терең деңгейде ұқсатып отыр. Ал біз шикі мұнайды сыртқа сатқанымызға ғана мақтана аламыз. Бүкіл әлем қазірде мұнай шикізатынан алынатын өнім көрсеткішін 92-94 пайызға дейін жеткізуге талпынып жатыр. Біз керісінше, өндіретін мұнайдың 90 пайызын шикі күйінше экспорттап жатырмыз. Бұл – өте үлкен олқылық. Егер мұнайдан алынатын дайын өнім деңгейін тым құрығанда 30 пайыздық межеге жеткізе алмасақ, бізге шикізат күйінше экспорттаған айтарлықтай пайда әкеле бермейді. Түсім еселенсін десек, біз ең соңғы дайын өнімге дейін меңгеруді үйренуіміз керек.

- Мұнайымыз ең кемі 20 пайыздық таза пайда түсірмейтін жағдайда оны экспорттаудан бас тарту. Өйткені алда оның бағасы өсе-өсе өзіндік құннан екі есе артатын кез келеді. Бізде ең кемі он жыл «мұнай долларынсыз өмір сүретіндей» алтын-валюталық қор бар.

Әдебиеттер тізімі

1. Мұнай және газ геологиясы терминдерінің орысша-қазақша түсіндірме сөздігі. Жалпы редакциясын басқарған Қазақстанға еңбегі сіңген мұнайшы - геологтар Т.Н. Жұмағалиев, Б.М. Куандықов, 2000. — 328 бет.
2. bnews.kz/kk/news/post/
3. alashainasy.kz
4. Мұнай және газ геологиясы танымдық және кәсіптік-технологиялық терминдерінің түсіндірме сөздігі. Анықтамалық басылым.- Алматы: 2003. ISBN 9965-472-27-0

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ КАЗАХСТАНСКОЙ ПРОДУКЦИИ КАК ДРАЙВЕР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В ПРЕДДВЕРИ ВТО

Д. Карабаев

Евразийский национальный университет
имени Л.Н. Гумилева, г.Астана, Казахстан

Мир развивается в направлении глобализации. Вступление Казахстана во Всемирную торговую организацию (ВТО) является важнейшим приоритетом экономической политики республики. О необходимости решения данной задачи также было отмечено в Послании Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана: «...укрепление конкурентных позиций Казахстана в глобальной экономике во многом будет определяться его вступлением во Всемирную торговую организацию». Для Казахстана, имеющего торговые отношения со 135-ю странами — членами ВТО, вступление в эту организацию важно для получения режима наибольшего благоприятствования со всеми государствами — членами ВТО, развития торговли и в особенности привлечения инвестиций, которые пойдут на развитие более высоких стадий перерабатывающих производств, для возможности не дискриминационного разрешения торговых споров [1].

Как отмечают многие экономисты, для эффективного включения Казахстана в современную систему мирового хозяйства необходим прорыв в области конкурентоспособности за счет улучшения использования основных факторов производства и совершенствования общих (системных) условий хозяйствования в стране. Поэтому, чтобы выжить в современных условиях, казахстанским предприятиям необходимо строить свои стратегии, направленные на обеспечение собственной конкурентоспособности, и тем самым вносить свой вклад в повышение конкурентоспособности страны.

На современном этапе экономического развития проблема конкурентоспособности занимает центральное место в экономической политике государства. Создание конкурентных преимуществ становится